

# ПАЛАТА ЗНАЊА

НАРОДНА И УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА У ЛЈУБЉАНИ  
АРХИТЕКТЕ ЈОЖЕТА ПЛЕЧНИКА

*Снежана К. Ристић*

*Самостални истраживач, Београд*

УДК: 727:02(497.4)(091)  
72.071.1:929 Плечник Ј.

## Сажетак

Овај текст је о томе како је пројектована и грађена Народна и универзитетска библиотека (Narodna in univerzitetna knjižnica – NUK) у Љубљани, једно од најважнијих здања великог словеначког архитекте Јожега Плечника. Пројектована је од 1931. до 1934, а завршена је пред сам почетак италијанске окупације Словеније 1941.

Ове, 2021, у Паризу ће се одлучивати о упису нових дела са подручја архитектуре на списак Унескове културне баштине. Номиноване су реализације америчког архитекте Френка Лојда Рајта (Frank Lloyd Wright) као и дела швајцарско-француског архитекте Ле Корбизјеа (Le Corbusier). Словенија је том списку додала и свој предлог урбанистичко-архитектонских реализација Јожега Плечника, а међу њима је и зграда Народне и универзитетске библиотеке у Љубљани.

**Кључне речи:** архитектура библиотеке, Јоже Плечник, архитектура, Народна и универзитетска библиотека у Љубљани, НУК Љубљана, Словенија, Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, Унескова културна баштина.

Почетак пролећа 1941. Овдашње новине пуне су узнемирујућих вести. Слути се да је рат и пред нашим вратима, а опет сви се надају да ће се катастрофа ипак некако спречити. У Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца свакодневни живот још има нормалне токове. На градским улицама је живо, купује се и продаје, одлази у шетњу и на пијацу, позоришта и биоскопи раде, гради се... У недељној *Полицици*, 23. марта 1941, на 11. страни је текст М. Милановића о отварању палате Универзитетске библиотеке у Љубљани. „Пуне четири године градила се Универзитетска библиотека у Љубљани, која представља највећу јавну зграду главног словеначког града и једну од најрепрезентативнијих палата Дравске бановине. Сада када је потпуно завршена Универзитетска библиотека даје утисак не само просторно огромне грађевине, него и најнеобичнијег архитектонског објекта у Словеначкој. По свом унутрашњем декору и уређењу коме нема равног у Љубљани, ово изванредно дело нашег најбољег архитекте Јанеза Плечника, биће највећи украс Словеначке.” Следи опис зграде и њеног ентеријера. Још неколико пута помиње се име архитекте уз највеће комплименте. Али, архитекта се не зове Јанез већ Јоже.<sup>1</sup> И данас је Јоже Плечник један од највећих и међународно најпознатијих архитеката из овог дела Европе. Његово фасцинантно дело не може се сврстати ни у један правац, а архитектонска продукција превазилази многа велика имена Европе тог доба. Јоже Плечник (1872–1957) стварао је у првој половини двадесетог века, у оно преломно време када су на светску архитектонску сцену ступали млади лавови модерне, новог револуционарног правца у архитектури: Ле Корбизје (Le Corbusier), Мис ван дер Роје (Mies van der Rohe), Валтер Гропијус (Walter Gropius), Алвар Алто (Alvar Aalto)... Они су увели функционализам у архитектуру, планирали градове и пројектовали куће по мери човека, користили предности нових грађевинских технологија. Њихове осунчане, функционалне зграде великих прозора и једноставних линија биле су потпуна супротност дотадашњој класицистичкој архитектури.

Јоже Плечник учио је архитектуру у Бечу код великог Ота Вагнера (Otto Wagner) и тамо је у приличној мери прихватио бечку сецесију, а до краја градитељске каријере остао је недодирнут идејама модерне. Створио је сопствени стил, као и Гауди (Antoni Gaudí) у Шпанији, изван тада важећих архитектонских и уметничких правца. Градио је у Бечу, Прагу, Љубљани и Београду. Код њега ништа није било обично ни уобичајено. У сакралним објектима често је користио световне елементе, док његове пословне, стамбене и репрезентативне зграде одишу религиозношћу. До те мере је дефинисао урбанистичку и архитектонску физиономију свог родног града да се и данас говори о Плечниковој Љубљани. Једна од његових најважнијих грађевина је тамошња Народна и универзитетска библиотека (НУК).

---

<sup>1</sup> Истина, постојао је Јанез Плечник (1875–1940), млађи брат Јожетов, био је лекар, познати патолог и анатом. Био је један од оснивача Медицинског факултета у Љубљани и декан у три мандата.

По оснивању Љубљанског универзитета, 1919, Државна библиотека је преузела функције централне универзитетске библиотеке. Међутим, тешко да је могла да одговори нараслим потребама јер је била мала и у неадекватним просторима зграде гимназије. Имала је само осамнаест места у универзитетској читаоници, тако да се морало озбиљно размишљати о што бржем грађењу универзитетске библиотеке. Али, припреме и изградњу пратило је много перипетија и сукоба на јавној, политичкој и стручној сцени што је одлагало, како одлуку о томе ко ће бити пројектант тако и само грађење. Прве пројекте урадили су градски инжењери, а кад се показало да је за њих то био претежак задатак, пројекат је поверен Плечнику који је у то време већ имао велико искуство у пројектовању репрезентативних објеката у Прагу, а био је уважен ауторитет и редовни професор на щубљанском Архитектонском факултету.

Плечник је прво мислио да Библиотеку смести поред парка Тиволи на месту где се данас налази щубљански Народни музеј. А онда је одлучено да то буде на другој локацији, у строгом центру града, на месту ранобарокне палате коју је земљотрес, 1895, толико оштетио да је морала бити срушена, а парцела је годинама била неизграђена. У палати је иначе постојала богата библиотека па је изградња нове зграде имала и симболичко значење. Љубљана је у то време имала око 80.000 становника.

Плечник ради идејни пројекат Библиотеке (1930/31) и објављује га у литерарном месечнику *Dom in svet*, а онда и у посебној публикацији. Као одговор на то, архитекта Иван Вурник, један од оснивача щубљанског Архитектонског факултета, објављује свој пројекат Библиотеке сматрајући да је Плечников преромантичан и нефункционалан. Но, Плечникова монументална идеја ипак побеђује, главни пројекти се прилагођавају новим грађевинским стандардима, а и финансијска конструкција се некако затвара, па Библиотека почиње да се гради пет година касније, марта 1936. Требало је да прође још пет година да би се завршила. Свечано је отворена марта 1941. У страху од италијанске окупације и евентуалне узурпације зграде, одмах по отварању, великом акцијом щубљанских студената била је убрзано напуњена књигама, тако да је италијански окупатори нису могли користити за своје потребе. Јануара 1944. италијански поштански авион пао је на зграду. Озбиљно је оштећена велика репрезентативна читаоница и књижни депо који се налазио изнад ње. Изгорело је и нешто књижног фонда. Вероватно да је штета била много мања него што је могла бити и због начина на који је Плечник пројектовао просторе за складиштење књига. Простор за депо подељен је на, како их зове Плечник – ћелије са зидовима од ојачаног бетона. У њима су била по два регала књига уз уздужне зидове, а сваки регал је имао по 6 полица. Оне су биле подељене тако да су 4 полице намењене за 800 књига, како их Плечник назива – формата I, по једна полица за 150 књига формата II и једна полица за

130 књига формата III. Тако је по регалу могло да буде смештено 1.080 књига, односно у оба регала 2.160. Пројектован је и регал над вратима у који се могло сместити 161 књига, а у столу, односно пулту који се налази у средини и иде уздуж простора било је места за још 592 књиге. Све заједно, у једној ћелији депоа за књиге има простора за 2.913 књига. Овај начин складиштења књига Плечник је преузео од Ота Вагнера сматрајући да је то једини систем који пружа највећу могућу сигурност од пожара, јер је свака полица висока 2,35 m те се и највише књиге могу руком досегнути. С друге стране, димензије ћелија пружају довољно слободе при пројектовању. Плечник је 1933. у образложењу свог пројекта написао да се при пројектовању Универзитетске библиотеке придржавао овог принципа као јеванђеља.

Обнова Библиотеке почела је одмах после Другог светског рата. Плечник је надгледао радове и у извесној мери променио је ентеријер читаонице. Обновљена зграда Народне и универзитетске библиотеке свечано је отворена 8. фебруара 1947. У то време Љубљана је имала око 100.000 становника.

У једном од својих писама Плечник каже: *библиотека је пошребна свакоме, од шакозваних интелектуалаца, до сељака и занатлија у које убрајам све шехничаре, уметнике и остале*. За њега је библиотека храм знања, па је свечани прилаз главној читаоници третирао као што би то радио у сакралном објекту. Зграда је пуна симболичних елемената.<sup>2</sup> Од тога да главни улаз није из главне већ из споредне улице, јер знање није доступно свима, већ само посвећенима. А како је пут до знања напоран, улазна врата од бронзаног лима су велика и тешка, са кваком у облику, коња која је постављена изнад уобичајеног места, па и то додатно отежава улаз у зграду. Коњ овде симболизује жељу ка напредовању и иницијацију у знање односно учестност. Иза врата посетиоца дочекује репрезентативно црно мермерно степениште са 32 стуба којим се пење на први спрат. Одатле ходник води ка предворју читаонице. Овако драматичан улаз, односно успон од тамног ка светлом симболизује пут од незнања ка светлости знања. Знање симболише читаоница која је најважнији и један од најрепрезентативнијих простора Библиотеке. Двоспратне је висине са великим вертикалним прозорима кроз које се са улице може помало наслутити унутрашњост. Читаоница је сасвим другачије третирана од улазне партије. Све је много једноставније, сведено и аскетски решено. Ограде на мостовима који воде до полица са

2 Плечник се још од педесетих година прошлог века интензивно проучава у Словенији. Водећи познаваоци његовог дела су историчар уметности Др Дамјан Преловшек и архитекта Андреј Храуски (Hrausky) који је и написао књигу о симболици Плечникове архитектуре. Преловшек је посветио свој живот систематском истраживању Плечника и његових дела, а имао је и личне разлоге за то. Упознао га је кад је имао десет година (1955). Унук је инжењера Матка Преловшека који је био директор грађевинске канцеларије града Љубљане у време када је Плечник градио Љубљану, те је тада обновио и опремио вилу Преловшекових у Пољанама (део Љубљане), у којој је одрастао и живи Дамјан Преловшек.

књигама су од гасних цеви што уопште није изненађујуће за Плечника. Он је познат по неуобичајеној примени материјала и елемената.

Зграда са два унутрашња дворишта димензијама и висином одговара габариту срушене Ауерспергове палате која је на том месту изграђена средином 17. века. Плечник је за изградњу фасаде употребио делове зидова и фасаде некадашње палате који су били још остали на парцели, као и археолошке остатке Емоне које су налазили када су копали темеље за објекат. Велики камени блокови уметнути у редове црвене опеке, избачени прозори на вишим спратовима и вертикални прозори на две спратне висине дају фасади текстуру, драматичност, као и монументалност које се није одрекао ни на споредном улазу у зграду над којим је велика скулптура Мојсија, вајара Лојзета Долинара.

Ове, 2021, у Паризу ће се одлучивати о упису нових дела са подручја архитектуре на списак Унескове културне баштине. Номиновано је осам реализација америчког архитекте Френка Лојда Рајта, као и седамнаест дела швајцарско-француског архитекте Ле Корбизјеа. Словенија је том списку додала и свој предлог од осам урбанистичко-архитектонских реализација Јожета Плечника, а међу њима је и зграда Народне и универзитетске библиотеке.



НУК (фото Миран Камбич)



НУК (фото Миран Камбич)



НУК (фото Миран Камбич)



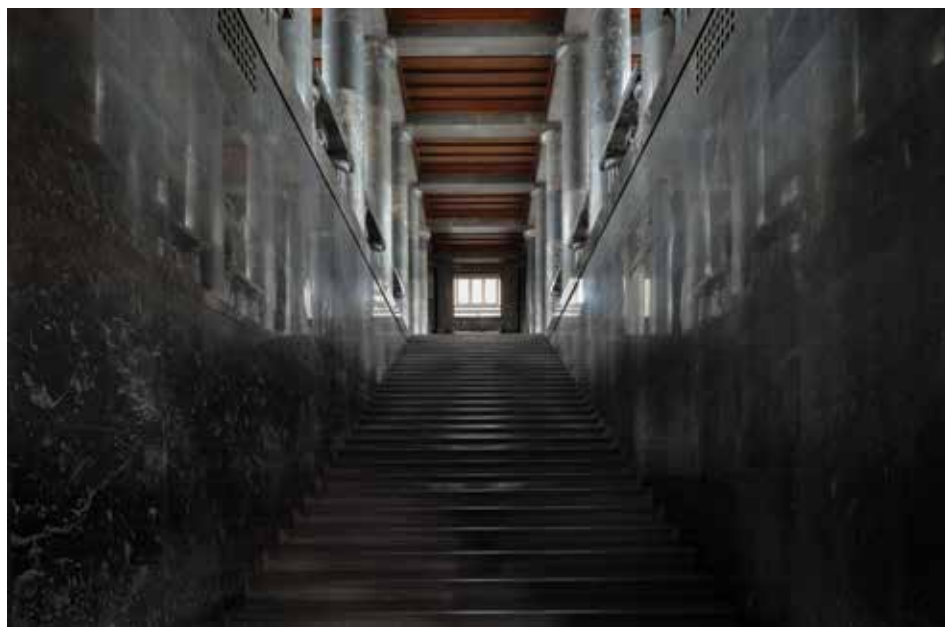
НУК – Улазно степенште са стубовима (фото Миран Камбич)



НУК – фасада (фото Миран Камбич)



НУК – читаоница (фото Миран Камбич)



НУК – Прилазно степениште (фото Миран Камбич)



## РЕФЕРЕНЦЕ

1. Plečnik Jože; Lojze Gostiša, Damjan Prelovšek. *Arhitekt Jože Plečnik: 1872–1957: razstava v Ljubljani 1986*. Ljubljana: Delavska enotnost, 1986.
2. Kuhar Špela, Potokar Robert, *Zgodbe slovenske arhitekture*, Ljubljana: Beletrina, 2020.
3. Wikipedia, Jože Plečnik, [https://sl.wikipedia.org/wiki/Jo%C5%BEE\\_Ple%C4%8Dnik](https://sl.wikipedia.org/wiki/Jo%C5%BEE_Ple%C4%8Dnik)
4. Wikipedia, Janez Plečnik, [https://sl.wikipedia.org/wiki/Janez\\_Ple%C4%8Dnik](https://sl.wikipedia.org/wiki/Janez_Ple%C4%8Dnik)
5. Hrausky Andrej, *Simboli v Plečnikovi arhitekturi: Ljubljana 1921–1957*, Ljubljana: Lili in Roza, 2017.
6. NUK, <https://www.nuk.uni-lj.si/nuk/zgodovina-nuk>
7. <https://outsider.si/pogovor-o-plecniku-dr-damjan-prelovsek/>
8. Ристић Снежана, *Скривено блаґо Београда*, Орис 88, Загреб, 2014.

*Snežana K. Ristić*  
*Independent researcher, Belgrade*

## **PALACE OF KNOWLEDGE:**

NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY IN LJUBLJANA  
CREATED BY THE ARCHITECT JOŽE PLEČNIK

### **Summary**

This text is about how the National and University Library (NUK) in Ljubljana was designed and built. It is one of the most important buildings of the great Slovenian architect Jože Plečnik. Library was designed between 1931 and 1934, and finished in 1941.

This year, 2021, in Paris the Assembly of UNESCO cultural heritage should decide about the enrollment of the new works. Projects by an American architect Frank Lloyd Wright and Swiss- French architect Le Corbusier have been nominated. Slovenia propounded works realized by Jože Plečnik, including the bulding of the National and University Library.

**Keywords:** Library architecture, Jože Plečnik, architecture, National and University Library, Ljubljana, Slovenia, Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, UNESCO cultural heritage